

Ilkka Levä

Toimihenkilöt neuvottelupöydässä

Järjestöt työmarkkinoiden
taitekohdissa 1945–2015

Gaudeamus

Tämän teoksen kirjoittamista ja julkaisemista ovat tukeneet Työsuojelurahasto,
Koneen Säätiö, Palkansaajasäätiö ja TJS Opintokeskus

Copyright © 2021 Ilkka Levä & Gaudeamus

Gaudeamus Oy
www.gaudeamus.fi

Kansi: Pekka Krankka
Kannen kuvien lähteet: ks. s. 279

KL 36.133 • UDK 331.1

ISBN 978-952-345-136-0

Painopaikka: Printon Trükikoda, Tallinna 2021

SISÄLLYS

JOHDANTO	11
Tutkimuksen tavoite.	14
Neuvottelujärjestelmän taitekohdat	16
Tutkimuksen lähestymistapa ja käytetyt aineistot	18
1. NEUVOTTELUJÄRJESTELMÄN PERUSTEET SYNTYVÄT 1940-LUVULLA	20
Työehtosopimuksien historiallinen tausta	20
Työnantajat antavat lupauksen neuvottelujen mahdollisuudesta	26
Toimihenkilöistä tulee puskureita	28
Toimihenkilökäsitteen historia	31
Vuoden 1947 virkamieslakko	38
HTK:n pyrkimykset neuvottelutoimintaan	40
HTK:n suhtautuminen muihin järjestöihin	41
HTK:n palkkakiistat 1940-luvun lopulla	48
2. TOIMIHENKILÖIDEN ASEMAT JÄSENTYVÄT 1950-LUVULLA	51
Henkisen työn työmarkkinakentän kahtiajako	51
STTK:n ja HTK:n yhteistyökosketukset: hyvistä aikeista pettymykseen	52
Akateeminen valtuuskunta: HTK:sta TVK vuonna 1956	53
STTK:n sopimustoiminta 1950-luvulta lähtien	58
Järjestöt organisoituvat ja talous otetaan valtion sääntelyyn	59
Liittojen vallan kasvu	61
3. YHTEISKUNNALLISEN MURROKSEN VUODET 1960-LUVULLA	64
Toimihenkilöistyminen	64
Naisten hyvinvointivaltio	67
Palkkojen tilastointi todentaa ryhmittelyt	69
Tulopoliitiikan esiaskel: virkamiesten palkkasopu 1964	71
Tulopoliitiikan idut menettelytapalaisia	75
Akavan kunnalliset palkkakamppailut ”viidakkosodissa”	76
Siirtyminen tulopoliittiseen neuvottelujärjestelmään vuonna 1968	78
Tulopoliitiikka yhteiskunnallisten ristiriitojen sovittajana	85
4. TOIMIHENKILÖKENTTÄ HAKEE RAJOJAAN 1970-LUVULLA	90
Uusi yhteiskunnallinen järjestys	90
Virkaehtolait toteuttavat julkisen puolen toimihenkilöiden neuvotteluvallan	93
Korporatismi Suomessa	97
Halu julkisen sektorin toimijaksi: STTK:n neuvotteluoikeuslakko vuonna 1973	100
Miksi teknisten toimihenkilöiden neuvotteluoikeuksia vastustettiin?	107
Opettajien tulo vahvistaa Akavaa	111
STTK:n voimalalakko vuonna 1977	113

Toimihenkilöiden työmarkkinasuhteiden tilanne 1970-luvun lopussa	123
Puoluepolitiikka keskusjärjestöissä 1970-luvulla	125
Jälkikaiku: yhteistyö STTK:n ja TVK:n välillä katkeaa vuonna 1981.	130
5. TOIMIHENKILÖIDEN TYÖMARKKINAPAINEEET PURKAUTUVAT 1980-LUVULLA. ..	134
Lakkojen yhteiskunnallinen tausta	134
Terveydenhoitoala lakossa vuonna 1983	141
Akavalaiusten lakot vuonna 1984	144
Lakkojen kuvaukset lehdistössä	147
Lääkärit nostetaan tikun nokkaan	149
Kunnallisen pääsopimuksen uudistaminen vuonna 1984	150
Neuvottelujärjestelmän itsekritiikki: politiikka vastaan asiantuntijuus	154
Toimihenkilökeskusjärjestöt vakiinnuttavat paikkansa	155
Sukupuolten tasa-arvon tilanne 1980-luvulla	159
Ylemmät toimihenkilöt kollektivoitumisen tiellä	160
1980-luvun perintö	165
6. YHTEISKUNNALLINEN MURROS JA TOIMIHENKILÖT 1990-LUVULLA	169
Uusi työmarkkinapuhe	169
Työmarkkinatoimijoiden tasa-arvo vuonna 1990	173
Iltalypsyllä: keskusjärjestöt ja hallitusohjelmat laman alussa	178
Kokemus uudesta ja siihen vastaaminen järjestöjen näkökulmasta	181
”Saatanallisten säikeiden” työmarkkinamaailma: käänne voimasuhteissa	185
”Siinä tuli sellainen vauhtisokeus” – TVK:n tuho (1992–1993)	189
Moraalinen paniikki: neuvottelupuhe lehdistössä syksyllä 1993	194
Teollisuuden työnantajien irtiotto ja paluu ruotuun (1994–1995)	198
Suomi Euroopan yhteisön jäseneksi	200
Yleinen yhteiskunnallinen muutos globalisoituvassa maailmassa	203
7. JATKUVA MURROS 2000-LUVUN KAHTIA JAKAVANA LOGIIKKANA.	204
Kohti kilpailuvaltiota ja puhetta työmarkkinoiden jatkuvasta murroksesta	204
Työnantajien uudet kuviot	213
Sukupuolten tasa-arvo 2000-luvun alussa	214
”Sairaanhoidajat” barrikadeilla vuonna 2007	215
Globaali finanssikriisi alkaa vuonna 2008	219
Miten käy kolmikannan?	221
Jatkuvan muutoksen työmarkkinoilla	222
Sopimuskulttuurin muutossuunnat: uhka vai mahdollisuus?	227
LOPUKSI: TOIMIHENKILÖIDEN VALOISA TULEVAISUUS?	232
JÄLKISANAT JA KIITOKSET	236
VIITTEET	239
KUVIEN JA KUVIOIDEN LÄHTEET	279
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	281
HENKILÖHAKEMISTO	309
KIRJOITTAJA	318